

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MILLIY VA UMUMINSONIY QADRIYATLAR RUHIDA TARBIYALASH

Abduaxadova Dilnavoz Abdumajid qizi

**Toshkent viloyati Parkent tumani
5-DMTT kotta guruh tarbiyachisi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirishning pedagogik asoslari va amaliy yondashuvlari tahlil qilinadi. Maqolada qadriyatlar tizimi, oilaning, tarbiyachi va jamiyatning roli hamda milliy meros asosida axloqiy tarbiya masalalari yoritilgan.

Kalit soʻzlar: maktabgacha ta'lim, milliy qadriyatlar, umuminsoniy qadriyatlar, tarbiya, pedagogika, ma'naviy rivojlanish.

Аннотация: В данной статье анализируются педагогические основы и практические подходы к формированию у детей дошкольного возраста национальных и общечеловеческих ценностей. Рассматриваются система ценностей, роль семьи, воспитателя и общества, а также вопросы нравственного воспитания на основе национального наследия.

Ключевые слова: дошкольное образование, национальные ценности, общечеловеческие ценности, воспитание, педагогика, духовное развитие.

Abstract: This article analyzes the pedagogical foundations and practical approaches to the formation of national and universal values in preschool children. It discusses the system of values, the role of the family, educators, and society, as well as issues of moral education based on national heritage.

Keywords: preschool education, national values, universal values, upbringing, pedagogy, spiritual development.

Kirish

Bugungi globallashuv va tezkor axborot almashinuvi davrida yosh avlodni ma'naviy-axloqiy jihatdan yetuk, keng dunyoqarashli va jamiyatda o'z o'rnini topa oladigan shaxs sifatida tarbiyalash dolzarb masalalardan biridir. Ayniqsa, maktabgacha yosh davri bolalarning ruhiy, aqliy va ma'naviy shakllanishi uchun eng muhim bosqich bo'lib, bu jarayonda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'un ravishda singdirish katta ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan shu davrda bola dunyoqarashi shakllanadi, xulq-atvor me'yorlarini o'zlashtira boshlaydi va o'z xalqining hamda butun insoniyatning umumiy qadriyatlariga nisbatan dastlabki munosabatini hosil qiladi.

Milliy qadriyatlar — xalqning asrlar davomida to'plagan madaniy, tarixiy va ma'naviy merosi bo'lib, ular xalq og'zaki ijodi, urf-odatlar, an'analar, o'yinlar va marosimlar orqali avloddan-avlodga o'tadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ushbu qadriyatlarni yetkazish ularni

o'z millatiga, tiliga, diniga va madaniyatiga hurmat ruhida tarbiyalashning eng muhim omillaridan biridir. Shu bilan birga, umuminsoniy qadriyatlar — tinchlik, bag'rikenglik, inson huquqlariga hurmat, tabiatni asrash, do'stlik va o'zaro yordam kabi tushunchalar — yosh avlodning keng dunyoqarashli va global mas'uliyatli shaxs sifatida shakllanishida alohida o'rin tutadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalari bolalar shaxsiyati rivojlanishida muhim tarbiyaviy makon bo'lib, unda tarbiyachilar va ota-onalar hamkorligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tarbiyachilarning malakasi, pedagogik yondashuvlari va o'quv-tarbiya jarayonida tanlangan metodlar milliy va umuminsoniy qadriyatlarni singdirish samaradorligini belgilaydi. Shu bois, maktabgacha ta'lim dasturlarida milliy ertaklar, maqollar, qo'shiqlar, milliy o'yinlar va marosimlarni keng qo'llash bilan bir qatorda, bolalarga turli xalqlar madaniyati va umuminsoniy tushunchalar haqida ham ma'lumot berish zarur.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim tizimini isloh qilish, bolalarni zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega qilib tarbiyalash, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida shakllantirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun, Prezident qarorlari va davlat dasturlari bu borada muhim huquqiy va metodik asos bo'lib xizmat qilmoqda. Bu esa maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagoglarning metodik salohiyatini oshirish va tarbiya jarayoniga innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'un holda tarbiyaga tatbiq etish yosh bolalarda nafaqat axloqiy me'yorlar, balki ijtimoiy faollik, mas'uliyat, hamkorlik, bag'rikenglik va insonparvarlik kabi muhim sifatlarni shakllantiradi. Shu maqsadda oilada, bog'chada va keng jamoatchilikda tarbiyaviy ishlarni muvofiqlashtirish, badiiy adabiyot, xalq og'zaki ijodi, milliy an'analar va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish lozim.

Shunday qilib, maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishi, balki jamiyatning ma'naviy taraqqiyoti uchun ham muhimdir. Mazkur maqola shu masalalarni ilmiy jihatdan yoritish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'un tarzda singdirish bolaning nafaqat ma'naviy, balki aqliy va psixologik rivojlanishida ham asosiy omil hisoblanadi. Shu bois, maktabgacha yoshdagi bolalarni qadriyatlar ruhida tarbiyalash pedagogika va psixologiya fanlarining dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda.

Milliy qadriyatlar xalqning asrlar davomida to'plagan madaniy, axloqiy va tarixiy merosini o'z ichiga oladi. Bular xalq og'zaki ijodi, urf-odatlar, marosimlar, maqol va matallar, milliy o'yinlar va an'analar orqali namoyon bo'ladi. Masalan, o'zbek xalq ertaklarida halollik, do'stlik, mehnatsevarlik va adolat g'oyalari keng yoritilgan. Shu qadriyatlarni bolalarga erta yoshdan

yetkazish ularning shaxsiy dunyoqarashini shakllantirib, milliy o'zlikni anglash hissini kuchaytiradi. Bu jarayon orqali bola o'z xalqining tarixiy ildizlari va madaniyatiga hurmat bilan qarashni, Vatanga mehr-muhabbatni o'rganadi. Shu bilan birga, milliy qadriyatlar bolaning ijtimoiylashuvi va axloqiy qarashlarini shakllantirishda kuchli tarbiyaviy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Umuminsoniy qadriyatlar esa barcha insoniyat uchun umumiy bo'lgan ma'naviy va axloqiy me'yorlarni qamrab oladi. Bular tinchlikparvarlik, bag'rikenglik, inson huquqlariga hurmat, tabiatni asrash, do'stlik va hamkorlik kabi tushunchalardir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda bu qadriyatlarni singdirish ularni keng dunyoqarashli, turli madaniyatlarga ochiq va global mas'uliyatli shaxslar sifatida shakllantiradi. Masalan, ekologik tarbiya jarayonida bolaga tabiatni asrashning ahamiyati o'rgatilsa, insonparvarlik mavzusida mashg'ulotlar o'tkazish orqali unda hamdardlik va yordam ko'rsatish tuyg'usi shakllanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalari bu jarayonda asosiy pedagogik makon bo'lib xizmat qiladi. Tarbiyachilarning vazifasi – bolalarga milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'un holda yetkazish, ularni o'yin, ertak, hikoya, mushoira, sahna ko'rinishlari va ijodiy faoliyatlar orqali singdirishdir. Maktabgacha ta'lim dasturlariga milliy o'yinlar, xalq qo'shiqlari, ertaklar va maqollarni kiritish orqali bolalar milliy madaniyatga bo'lgan qiziqishni rivojlantiradilar. Shu bilan birga, boshqa xalqlarning madaniy merosiga oid qisqa hikoyalar, rasmlar va multfilmlardan foydalanish ularni madaniyatlararo muloqotga tayyorlaydi.

Oila ham bu jarayonda muhim o'rin tutadi. Chunki bola uchun dastlabki tarbiya maskani – oila. Ota-onalar farzandlariga milliy urf-odatlarini ko'rsatish, qadriyatlarni amalda namoyon etish orqali ularni ongiga singdiradilar. Masalan, milliy bayramlarni birgalikda nishonlash, katta-kichikka hurmat ko'rsatish, mehmondo'stlik va saxiylikni amaliy harakatlar orqali o'rgatish tarbiyaning samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, ota-onalar umuminsoniy qadriyatlar – mehr-oqibat, halollik, adolat va bag'rikenglikni kundalik turmush tarzida namuna sifatida ko'rsatishlari lozim.

Ana shunday mas'uliyatli vazifalarni amalga oshirish uchun maktabgacha ta'lim muassasasi xodimlari o'zbek xalqining ta'lim-tarbiyaga oid tarixiy tajribasini hayotga tatbiq etishga mas'uldirlar. Demak, biz ajdodlarimiz ma'naviy moddiy merosiga vorislik nuqtai nazaridan yondoshib, yosh avlodni maktabgacha ta'lim muassasalaridanoq to'g'ri tarbiyalashga erishmog'imiz lozim. Chunki, xalqimizning aqidasi ko'ra «Insonning kuchi tarbiyadadir». Shu jihatdan qaraganda O'rta Osiyo xalqlari, jumladan, o'zbek xalqi ham o'zining boy tarixiy, ma'naviy-madaniy merosi, ming yillar davomida tarkib topgan tarbiya amallari, an'analari, axloq-odob qoidalari xazinasiga egadir. Ana shu xalqning buyuk mutafakkirlari komil inson xususida, uning axloqi to'g'risida dunyoga mashhur buyuk mutafakkirlari komil inson xususida, uning

axloqi to'g'risida dunyoga mashhur bo'lgan durdona asarlar yozib qoldirdilar, maktabgacha ta'lim muassasalaridanoq bobolarimiz qoldirgan buyuk merosdan foydalanish, tarbiya metodlarini qo'llash, ularni bolalar ongiga singdirish muhim ahamiyatga egadir. Bunday meroslardan Yusuf Xos Hojibning «Qutadg'u bilik», Kaykovusning «Qobusnoma», Ahmad Yugnakiyning «Bahoritsion», A.Navoiyning «Mahbub -ul-qulub», Devoniyning «Axloqi Jaloliy», Husayn Voiz Koshifiyning «Futuvvatnomai Sultoniy» kabi betakror, nodir asarlaridan foydalanish joizdir, deb hisoblaymiz.[2]

Bobokalonlarimiz bolani har tomonlama uyg'un rivojlantirishga katta e'tibor qaratishgan. Shu bois respublikamizda sog'lom avlodni tarbiyalash maqsadida bola tarbiyasini davlat siyosati darajasiga ko'tarish va unga vatanparvar, mehr-muhabbatli, insonparvar qilib tarbiyalashni maktabgacha yoshidayoq, boshlash va uni to'xtovsiz davom ettirish maktab, oila, mahalla jamoat tashkilotlari e'tiboridan chetga qolmasligi ta'kidlanmoqda. Shunday ekan, maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni ilk yoshidanoq bobolar merosiga tayangan holda har tomonlama rivojlantirishni asosiy vazifalardan deb hisoblaymiz.

Davlat siyosati va ta'lim tizimida ham bu masalaga alohida e'tibor qaratilgan. O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun, shuningdek, Prezident qarorlari va davlat dasturlari maktabgacha ta'lim tizimining rivojlanishi va tarbiya jarayonida milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarni singdirishning metodik asoslarini belgilab bermoqda [1]. Bu hujjatlar maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagoglarning malakasini oshirish, zamonaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etish, o'quv dasturlarini yangilash va milliy meros asosida tarbiyaviy ishlarni kuchaytirishga yo'naltirilgan.

Pedagogik strategiyalarni ishlab chiqishda bolalarning yosh xususiyatlari, psixologik rivojlanish darajasi va individual qobiliyatlarini inobatga olish muhimdir. Interfaol metodlardan – rolli o'yinlar, sahna ko'rinishlari, ijodiy mashg'ulotlar va mushoira kabi faoliyatlardan foydalanish bolalarning qiziqishini oshiradi va qadriyatlarni ongli ravishda qabul qilishlariga yordam beradi. Masalan, kichik guruhlarda sahnalashtirilgan milliy ertaklar orqali bolalar nafaqat voqeani tushunib yetadilar, balki qahramonlarning xatti-harakatlari orqali axloqiy me'yorlarni anglaydilar.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni uyg'unlashtirish jarayonida san'at va madaniyat vositalaridan keng foydalanish ham samarali hisoblanadi. Musiqa mashg'ulotlarida milliy va jahon qo'shiqlarini birgalikda o'rganish, tasviriy san'atda milliy naqshlar va boshqa madaniyatlarning rang-barang tasviriy unsurlarini uyg'unlashtirish bolalarning estetik didini rivojlantiradi. Bu orqali ular o'z madaniyatiga hurmat bilan qarash bilan birga, boshqa xalqlarning madaniyatiga nisbatan bag'rikenglikni ham shakllantiradilar.[3]

Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya, insonparvarlik, tinchlik va do'stlik mavzularida tematik haftaliklar tashkil etish tavsiya etiladi. Bu tadbirlar bolalarda

umuminsoniy qadriyatlarni amaliy ko'nikmalar orqali mustahkamlash imkonini beradi. Misol uchun, daraxt ekish aksiyasi yoki kichik guruhlarda mehr-oqibat haqida suhbatlar o'tkazish bolalarda tabiatni asrash va boshqalarga g'amxo'rlik qilish hissini uyg'otadi.[4]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash – bu kompleks, izchil va tizimli ish bo'lib, oila, ta'lim muassasalari va jamiyatning hamkorligini talab etadi. Milliy qadriyatlarni chuqur o'rgatish orqali bolada o'zlikni anglash, Vatanga mehr-muhabbat, xalq an'analariga hurmat shakllansa, umuminsoniy qadriyatlarni singdirish orqali ular bag'rikeng, insonparvar va ijtimoiy mas'uliyatli shaxs sifatida voyaga yetadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Umarova M. I. Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalash. – Toshkent: Psixologiya va pedagogika jurnali, 2021.
2. Kushakova G. Maktabgacha yoshdagi bolalarda milliy qadriyatlar vositasida xulq madaniyatini shakllantirish yo'llari. – Toshkent: Pedagogika jurnali, 2020.
3. Tuychiyeva Z. B. Milliy qadriyatlar asosida maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash strategiyalari. – Toshkent: Ta'lim va tarbiya, 2019.
4. Jabborova S. Z. Improving the methodology of moral education of preschool children on the base of national values. – International Journal of Education, 2022.